

Dipl. ekonomist Dušan Vitković, Beograd
Poslovno Udruženje mlekerske industrije

OSVRT NA PROIZVODNJU, PRERADU I TRŽIŠTE MLEKOM I MLEČNIM PROIZVODIMA ZA 1965. U JUGOSLAVIJI

Prirodno je bilo očekivati da će mere privredne reforme već u toku god. 1965. izazvati izvesna privredna kretanja i u oblasti proizvodnje, prerade i prometa mleka i mlečnih proizvoda, iako je to bila prva godina reforme. Spoljnjem posmatraču može danas da izgleda, kao da su se u međuvremenu, ciljevi privredne reforme sasvim iskristalisali i tako razbistrili, da u sprovođenju ovih mera nema nikakvih nejasnoća niti teškoća, tim pre što se ovi podaci iz 1965. objavljuju sa znatnim zakašnjenjem, u odnosu na iskustva koja su već stečena u god. 1966. Po našem mišljenju, međutim, postoji još uvek niz otvorenih problema i u mlekerskoj industriji kao i na području čitave privrede, koji će i dalje stvarati ozbiljne teškoće u sprovođenju mera privredne reforme. Stoga će nam započeta kretanja u 1965. poslužiti samo kao osnovni uporedni indikatori za dalja posmatranja privrednih kretanja u ovoj grupaciji.

Zadržaćemo se samo na nekim osnovnim pokazateljima privrednih kretanja u ovoj grupaciji, kako iz oblasti proizvodnje i prerade, tako i iz oblasti prometa mleka i njegovih proizvoda, na domaćem i stranom tržištu.

1. Dinamika proizvodnje mleka i mlečnosti po kravi

Primarno je, da se pre svega osvrnemo na stanje sirovinske baze mlekar-ske industrije kao osnove svakom daljem privređivanju. Podaci o proizvodnji mleka i prosečnoj mlečnosti po kravi (tabela br. 1) dati su za period 1960/65. godinu, kako bi se realnije mogla uočiti izvesna specifična privredna kretanja u daljim izlaganjima. Proizvodnja mleka, naročito kravljeg je sve do god. 1959. imala tendenciju porasta, dostigavši obim od 2.231 milion litara. Posle toga ona je konstantno opadala, tako da je 1963. iznosila 6% a 1964. 3% manje nego u 1959. Tek u god. 1965. je dostigla nivo iz 1959. Smanjenje ukupne proizvodnje mleka izazvano je naročito padom proizvodnje na individualnom sektoru proizvodnje, preko 8%.

PROIZVODNJA MLEKA I PROSEČNA MLEČNOST PO KRAVI

Tabela 1

Godina	Ukupna proizvodnja mil/l	Od toga: kravlje mleko mil/l	Mlečnost po kravi		
			Prosek za SFRJ litara	Na društ. sek. proiz. litara	Na individ. sek. proiz. litara
1960	2434	2214	1107	2103	1038
1961	2393	2181	1063	2064	989
1962	2326	2153	1078	2258	980
1963	2272	2105	1091	2621	971
1964	2334	2171	1176	2815	1030
1965 1)	2400	2234	1196	3018	978

1) SGJ — 1966.

Osnovna karakteristika proizvodnje mleka u ovom periodu je u tome, što je ukupna proizvodnja mleka konstantno opadala, dok je stanovništvo istovremeno raslo. U ovom međuvremenu broj stanovnika je porastao za 5,8%, dok

je proizvodnja mleka opala po stanovniku od 122 l u 1959. na 110 u 1963. ili na 113,2 l u god. 1964. Stanje se nešto popravilo u 1965. kada je proizvodnja po stanovniku iznosila 123,02 l. Povećanje proizvodnje mleka u 1965. je svakako rezultat ekonomskih mera koje su donete mnogo ranije, nego što je došlo do stupanja na snagu mera nove privredne reforme. Otuda se pozitivno može reći da se mere reforme nisu mogle odraziti i na proizvodnju mleka već u god. 1965. Ovu bi napomenu trebalo imati na umu prilikom praćenja privrednih kretanja u ostalim oblastima razvoja mlecarske industrije za vreme sprovođenja mera privredne reforme.

2. Dinamika otkupa mleka i mlečnih proizvoda

I pored toga što je proizvodnja mleka bila u stalnom padu ili stagnaciji, otkup mleka pokazuje sasvim suprotnu tendenciju, bilo da se radi o otkupu preko trgovinske mreže ili mlekara, koje se istovremeno bave i prometom mleka i mlečnih proizvoda pored prerađivačke delatnosti.

Stopa rasta otkupa mleka preko trgovinske mreže, (Tabela 2.) iznosi u proseku oko 8%, sem izuzetka u god. 1961. kada je bio nagli pad otkupa od individualnog sektora proizvodnje. Prema tome, stopa rasta otkupa mleka u ovom periodu ne pokazuje nikakva karakteristična odstupanja, koja se međutim zapažaju u devijacijama procentualnog učešća u ukupnom otkupu kod društvenog i individualnog sektora proizvodnje. Već nekoliko godina otkup mleka od individualnog sektora proizvodnje stagnira, što znači da stagnira i stepen robnosti proizvodnje mleka na ovom sektoru, čak i za vreme privredne reforme, jer je neznatno povećanje otkupa za 0,2% više rezultat povećane proizvodnje mleka nego mera privredne reforme.

DINAMIKA OTKUPA MLEKA PREKO TRGOVINSKE MREŽE

Tabela 2

Godina	Ukupno otkupljene kol. mleka mil/l	Indeks 1960 = 100	Učešće u ukupnom otkupu mleka u %		Učešće ukupnog otkupa u %		
			društ. sekt.	indiv. sekt.	Opšti prosek	društ. sektor	individualni sektor
1960	332	100	46,3	53,7	13,6	54,7	8,2
1961	317	96	63,7	36,3	13,2	61,1	5,6
1962	376,6	113	60,9	39,1	16,2	66,4	7,5
1963	425	128	65,6	34,4	18,7	75,4	7,5
1964	432	130	69,0	30,5	18,6	78,3	7,4
1965 1)	462	139	66,6	33,4	19,2	79,8	7,6

1) SGJ — 1966.

Što se tiče dinamike otkupa mlečnih proizvoda preko trgovinske mreže, (Tabela 3.) ona pokazuje pozitivnija kretanja u 1965. u odnosu na god. 1964. Naime, dok je otkup mleka u porastu, dotle je otkup proizvoda u znatnom opadanju, što znači da je sve veća orijentacija na industrijsku proizvodnju mlečnih proizvoda. Ta se tendencija zapaža i kod individualnog sektora

Daleko interesantnija privredna kretanja se mogu uočiti u dinamici otkupa mleka, na osnovu podataka prikupljenih anketom, neposredno od mlecarskih privrednih organizacija. Prema ovoj anketi, koju je sproveo Poslovno Udruženje mlecarske industrije za 36 mlekara, otkup mleka je iznosio:

DINAMIKA OTKUPA MLEČNIH PROIZVODA PREKO TRGOVINSKE MREŽE

Tabela 3

Godina	ukupno otkupljeno mleka mil/l	indeks rasta	Od toga:			
			od društ. sektora mil/l	sektora ‰	od ind. sektora mil/l	‰
1964	324,4	100‰	220,6	68	103,8	32
1965	363,5	113	226,2	62	137,3	38

Proizvodi	G o d i n a	
	1964	1965
1. sveže mleko mil/l	432	462
2. maslac (maslo) tona	702,8	613
3. kajmak (skorup) tona	1271,2	1086
4. kačkavalj (tvrdi sirevi) tona	2268,4	2098
5. beli sir (kriške) tona	3011,4	2288
6. ostali sirevi tona	1098,5	1184
7. ostali mlečni proizvodi 2) tona	5884,3	5369

Bilten 424/66 SGJ — 1966. god.

Kao što se iz pregleda vidi, otkup mleka od društvenog sektora proizvodnje se povećao za 5,6 mil. l ili 2,5‰ a od individualnog sektora za 33,5 mil. l ili za 33‰. U proseku dnevni otkup mleka se povećao u periodu juli-septembar 1965. za 258 000 l mleka, ili za 24‰, u odnosu na isti period 1964. godine. Prema tome, ukupni ulaz mleka u navedenom periodu 1964. iznosio je 1 080 000 l, a 1965. 1 338 000 l. Još interesantnije je kretanje otkupa mleka u mesecu decembru 1965. kada je iznosio 1 010 000 prema 686 535 l u god. 1964. Ovo znači da je povećanje otkupa iznosilo za 323 465 l dnevno ili za 47‰.

Analizirajući dinamiku otkupa mleka po pojedinim anketiranim mlekarima zapaženo je, da je do najvećeg rasta došlo baš u onim rejonima u kojima se mleko otkupljivalo s individualnog sektora proizvodnje, i koji su uvek bili kritični u pogledu mleka kao sirovine za industrijsku obradu. Najveće povećanje je bilo kod sledećih mlekara: Beograda za 184‰, Novog Sada 113‰, Zaječara 86‰, Maribora 60‰, Županje 44‰, Murske Sobote 37‰, Ljubljane 36‰, Zagreba 17‰ itd.

Iako se ni ovi podaci, sami po sebi ne mogu uzeti, kao indikatori za donošenje konkretnih zaključaka o uticaju mera privredne reforme na određena kretanja u ovoj grupaciji, ipak se može pouzdano reći da se baš na ovom sektoru zapažaju prvi pozitivni uticaji privredne reforme.

3. Kapaciteti za obradu i preradu mleka

Permanentno otvoren problem u mlekarskoj industriji, kao grane prehrambene industrije, su svakako kapaciteti za obradu i preradu mleka. Nama se međutim čini, da i pored toga, postojeći kapaciteti ne daju osnova za bilo kakvo nervozno reagovanje i pesimizam, kako su nam postojeći kapaciteti nedovoljni za prihvatanje svih tržišnih viškova mleka, koji se tržištu nude posle privredne reforme, što se može videti iz naredne tabele 4.

Za izgradnju novih mlekara i rekonstrukciju postojećih kapaciteta u toku god. 1965., utrošeno je 78 miliona novih dinara. Visina ovih ulaganja nije velika, ali svakako nije ni za podcenjivanje, ako bi se tempo razvoja ove

grane analizirao i s aspekta investicionih ulaganja. Iz podataka o otkupu mleka se vidi da je prosečni dnevni ulaz svežeg mleka u god. 1965. iznosio 1,3 miliona l. Ako se uzmu u obzir oscilacije u proizvodnji mleka, (leto-zima), naročito na individualnom sektoru proizvodnje, (62,8 : 37,2/4), onda je korišćenje kapaciteta za vreme sezonske proizvodnje mleka iznosilo i preko 1,8 mil/l dnevno. Potrebno je ukazati još na jednu specifičnost korišćenja kapaciteta u ovoj industriji. Naime, samo 60% prikazanih kapaciteta su dimenzionirani za prihvrat i obradu svežeg mleka, dok je 40% kapaciteta namenjeno za proizvodnju mlečnih proizvoda, u prvom redu sireva, zatim maslaca, mleka u prahu, i poslednjih godina za proizvodnju sladoleda.

KAPACITETI ZA OBRADU I PRERADU MLEKA

Tabela 4

S. Republika	Dnevni kapacitet za obradu i preradu mleka u 000 litara		
	1961	1964	1965
Srbija	419	542	852
Hrvatska	415	415	686
Slovenija	380	380	431
B i H	97	116	130
Makedonija	42	75	78
Crna Gora	26	28	35
UKUPNO ZA SFRJ 3)	1379	1556	2212

Iako se ne raspolaže pouzdanim podacima za celu grupaciju, (za sve mlekare) ipak se na osnovu raspoloživih podataka za većinu mlekara, može zaključiti da je i u ovoj industriji započeo proces boljeg korišćenja postojećih kapaciteta i njihove veće efikasnosti. To je, po našem mišljenju, i najznačajniji indikator pozitivnih kretanja u ovoj grupaciji, koji su neosporno rezultat novih mera.

4. Fizički obim proizvodnje mlečnih proizvoda, po količini i asortimanu

Fizički obim proizvodnje mlečnih proizvoda, po količini i asortimanu, koji su proizvedeni u mlekarama, (tabela 5.), dat je za poslednje tri godine.

PROIZVODNJA MLEČNIH PROIZVODA PO KOLIČINI I ASORTIMANU

Tabela 5

NAIMENOVANJE	Jed. mere	1963	1964	1965	1965 Indeks (1964 = 100)
		000			
1. konzumno mleko i mlečni napici	l	109.701	150.976	183.510,5	121,7
2. maslac	t	1.294	3.209	3.895	121,4
3. tvrdi i meki sirevi	..	6.154	8.418	9.911,1	117,8
4. topljeni sirevi	„	1.308	2.207	2.331,6	105,6
5. mleko u prahu	„	2.757	3.062	4.372,5	142,8
6. sladoled	„	366	338	1.356,5	401,3
7. kazein 2)	„	395	626	924	147,6

2) Anketa Poslovnog udruženja mlekarske industrije — Beograd za god. 1965.

Kao što se vidi, najveći porast proizvodnje je ostvaren kod proizvodnje sladoleda, što je i sasvim normalno, jer je razvoj industrijske proizvodnje sladoleda u našoj praksi tek u povoju. Tempo rasta proizvodnje sladoleda

Domaće tržište, međutim, nije moglo da apsorbuje viškove proizvodnje sireva 1500 tona, maslaca 700 tona i 300 tona prateće proizvodnje kazeina. Zbog toga je došlo do neredovne realizacije i povećanja zaliha u mljekarama. Te su zalihe iznosile:

Zbog ovako visokih zaliha, koje su bile nenormalne za naše prilike, došlo je do ozbiljnog poremećaja na domaćem tržištu, naglog pada cena maslaca, a kasnije i sireva, usled čega su manje više sve mlekare pretrpele ozbiljne gubitke. Do ovih gubitaka, sigurno ne bi došlo, bar ne u ovakvim razmerama, da su postojali dovoljni kapaciteti tehnoloških i komercijalnih skladišta u mljekarama i trgovinskoj mreži. Ovi kapaciteti trebalo bi da posluže za duže lagerovanje viškova mlečnih proizvoda, ravnomernije i ujednačenije snabdevanje tržišta i za bolju organizaciju trgovinskog prometa.

Prema tome, apsolutni podaci o kapacitetima u mlekarskoj industriji ne bi smeli da nas obmanu. Naprotiv, stanje kapaciteta za uskladištenje mlečnih proizvoda su još uvek ozbiljno usko grlo u mlekarskoj industriji. Tehnička zaostalost preradbenih kapaciteta, pomanjkanje skladišta i kvalifikaciona struktura radne snage u mlekarstvu su najveća smetnja da se i ova grupacija u pogledu kvalitetnih faktora može uklopiti u međunarodnu podelu rada. To je, po našem mišljenju, problem broj jedan mlecarske industrije. Drugi problem isto tako važan kao i prvi je nedostatak komercijalno-tehničkih kapaciteta u trgovinskoj mreži, za prodaju mlečnih proizvoda na veliko i malo, bilo da su vlasništvo mlekaru ili drugih trgovinskih organizacija.

Proizvodnja sireva po asortimanu, kao najmasovnije prerade u mlekarskoj industriji u god. 1965. bila je:

1. tvrdi i polutvrđi sirevi —	ementaler tona	664,2	
	grojera »	706,1	
	trapista »	979,8	
	gaude »	640,7	
	kačkavalj »	2.060,0	
	edamera »	7,8	
	ribanca »	720,0	
	bilogorca »	164,2	svega tona 5.942,8
2. meki i sveži sirevi	»	»	1.907,4
3. ostale vrste sireva (posavski, tolminski, somborski)	»	»	2.060,9

Kao što se iz ovih podataka vidi, u 1965. dvaput veća količina sira je proizvedena u mlekarama, što znači na industrijski način, nego što je otkup-

4) Markeš Matej, dipl. inž. — Mliekarstvo br. 4/1966, Zagreb.

ljeno preko trgovinske mreže ostalih organizacija. Otuda ne bi trebalo zanemariti činjenicu, da se robna proizvodnja sira u mlekarama, mora ceniti i analizirati ne samo s aspekta fizičkog obima proizvodnje već i s gledišta kvaliteta i asortimana. Stoga bi ova izlaganja za čitaoca bila nepotpuna ako se ne bi osvrnuo na rezultate sedmog ocenjivanja mlečnih proizvoda izloženih na novosadskom XXXII Međunarodnom poljoprivrednom sajmu. (Mljekarstvo, broj 11-12 1965.)

5. Izvoz mlečnih proizvoda u god. 1965.

Podaci o izvozu mlečnih proizvoda dati su samo za poslednje dve godine (tabela 6), kao najkarakterističnije za ova razmatranja. Podaci o izvozu, uglavnom sireva, očigledno ukazuju na neke naše standardne slabosti, koje su baš u god. 1965. došle do punog izražaja. Naime, kada su bile manje količine svežeg mleka za otkup, onda se obraćala daleko veća pažnja na kvalitet mlečnih proizvoda i mogle su se izvoziti daleko veće količine, kao što je bio slučaj u 1964. nego u god. 1965. kada je bilo više svežeg mleka, ali i kvalitet mlečnih proizvoda lošiji, pa i izvoz daleko manji. Tako 1965. izvezeno je gotovo pet puta manje trapista, trideset puta ementalera i tri puta manje ostalih tvrdih sireva, nego u god. 1964. U 1965. je izvezeno više nego u 1964. samo belih-mekih sireva. Međutim ukupan fizički obim izvoza u 1964. je bio veći za 79 tona nego u 1965.

IZVOZ MLEČNIH PROIZVODA U GOD. 1965.

Tabela 6

NAIMENOVANJE	Jed. mere	1964	1965
1. Sveže mleko	mil/l	4,30	4,96
2. Kačkavalj	kg	803 887	812 522
3. Trapist	"	100 230	24 677
4. Ementaler	"	44 784	1 357
5. Ostali tvrdi sirevi	"	305 075	170 100
6. Beli i meki sirevi	"	59 635	225 188
7. Topljeni sirevi 3)	"	830	1 563
Ukupno tvrdi sirevi		1 253 976	1 008 656

3) Statistika spoljne trgovine, Beograd, 1966. god.

Ovi podaci jasno govore o tome, gde će se naći mlekarska industrija u daljim etapama sprovođenja mera privredne reforme, ako se blagovremeno ne preduzmu drastične i hitne mere za poboljšanje kvaliteta mlečnih proizvoda. U sprovođenju ovih mera neophodno je potrebno preduzeti i organizacione pripreme, kako u pogledu vođenja jedinstvene politike izvoza tako i u pogledu specijalizacije proizvodnje za izvoz.

Zaključak

Kao što je već naglašeno, mere privredne reforme nisu se mogle odraziti već u 1965. i na proizvodnju mleka. Podaci o otkupu mleka, međutim, ukazuju da je reforma izvršila određeni uticaj na neka ekonomska kretanja u oblasti prometa. Pre svega, jasno proizlazi da je proizvodnja mleka na društvenom sektoru limitirana i mnogim drugim faktorima, a ne samo otkupnom cenom mleka, kao što se često ističe od strane proizvođača mleka društvenog sektora, i navodi kao razlog nestimulativne proizvodnje. Kao što je poznato, jula 1965.

stupili su na snagu propisi o garantovanoj minimalnoj otkupnoj ceni od 28 d po masnoj jedinici, i 30 d/l premije za društveni sektor. Ova otkupna cena je van svake sumnje bila vrlo stimulativna za većinu proizvođača, pa i pored toga do kraja 1965. otkup se povećao samo za 2,5 %. S druge strane, i po ovako formiranoj otkupnoj ceni i s dodatkom od 10 d regresa po litri mleka za industriju, domaće tržište nije moglo da prihvati maloprodajne cene za maslac i tvrde sireve, što je dovelo do gomilanja zaliha, propadanja izvesnih količina gotove robe, i kao posledica svega toga, do znatnih gubitaka kod mljekarskih privrednih organizacija.

Što se tiče pitanja trgovinske mreže za mleko i mlečne proizvode, poznato je isto tako, da trgovina nije bila ekonomski osposobljena da preuzme ulogu snabdevača tržišta mlekom i njegovim proizvodima. Posle stečenog iskustva u 1965. moramo se zapitati, može li se pri ovome i dalje ostati, da je trgovinska mreža samo običan distributer. Postoje dva rešenja; ili će se mlecarska industrija potpuno integrisati s trgovinom i stvarati svoju trgovinu, prenositi zalihe u trgovinu i time ubrzati realizaciju gotovih proizvoda, ili će se pak osposobiti trgovinska mreža potrebnim komercijalnim kapacitetima za ovu vrstu trgovine, za lagerovanje stokova, najmanje 30% od dnevnih potreba, i tako osigurati redovnije snabdevanje tržišta. Na svaki način moraju se pronaći putevi za brže obrtanje kapitala u mlecarskoj industriji, kako bi i industrija dolazila do jeftinije sirovine i reprodukcionog materijala.

Stalno se naglašava od strane odgovornih faktora u privredi da nam »ona najteža ofanziva u borbi za sprovođenje reforme tek predstoji«. Za ovu ofanzivu svakako i mlecarska industrija treba da se sistematski pripremi i reši niz pitanja koja stoje otvorena u ovoj industriji: sistem proširene reprodukcije, razrešenje nerešenog pitanja zajedničkih ulaganja za specijalizovanu proizvodnju za izvoz, angažovanja inostranog kapitala u zajedničke investicije za opremu, jedinstveno istupanje na deficitarnim tržištima u mleku i mlečnim proizvodima u zemlji i inostranstvu, preduzimanje mera za proširenje tržišta i postepeno uklapanje industrije u inostrano tržište, itd.

Ovo su samo neka, po našem mišljenju, najvažnija pitanja, koja traže hitno odgovarajuća rešenja, ako se želi i mora da se i mlecarska industrija uključi u međunarodnu podelu rada i postane ravnopravni učesnik na tržištu konvertibilnog dinara, bilo da se radi o domaćem ili inostranom tržištu.

Vijesti

V SEMINAR ZA MLJEKARSKU INDUSTRIJU U ZAGREBU

Od 9 do 11 veljače 1967. održava se V Seminar za mljekarsku industriju, koji će obuhvatiti područje: **Unapređenje tehnologije maslaca.**

Seminar organizira Prehrambeno-tehnološki institut i Tehnološki fakultet u Zagrebu. Na seminaru će referate iznositi naši i bugarski stručnjaci. Prijam za učestvovanje na seminaru podnosi se Prehrambeno-tehnološkom institutu u Zagrebu, Maksimirska 2, poštanski pretinac 837. Kotizacija za učestvovanje u koju je uključeno primanje štampanog materijala iznosi po polazniku 250 N. dinara.